

Yana Mashtaler

(Ukraine, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
Poland, Jagiellonian University)

Intertextuality as a Genre-Stylistic Feature in the Work of the Ukrainian Émigré Writer Bohdan Rubchak: An Analysis of Selected Poems from the Collection *Icarus' Wing*

Abstract: This article examines intertextuality as a defining characteristic of Ukrainian émigré poetry from the second half of the twentieth century. It focuses on the poetry of Bohdan Rubchak, a prominent representative of the New York Group. At the stylistic level, the study identifies intertextual motifs in the poems of his collection *Icarus' Wing*, while at the genre level it highlights instances of intermediality. Rubchak's poetry reveals distinctive markers of his individual style, specific features of genre construction, and innovative elements in the thematic layers of his work. Within the framework of intertextuality, the genre-stylistic manner of this Ukrainian émigré poet brings to light the unique interplay of cultural codes. In doing so, it not only illuminates the nationally encoded mental and spiritual dimensions of many of his motifs and images, but also outlines the ideological and aesthetic tendencies of his "modern paradigm" – the innovative qualities of his poetic consciousness.

Keywords: intertextuality, Ukrainian emigration, New York Group

Яна Машталер

(Україна, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
Польща, Ягеллонський університет)

Інтертекстуальність як жанрово-стильова специфіка творчості українського еміграційного поета Богдана Рубчака (аналіз вибраних поезій збірки „Крило Ікарове”)

Кожна культурно-історична епоха виявляла свої шляхи взаємодії в межах власних мистецьких кодів. Органічне тяжіння митців до гармонії, цілісності, єдності спонукає їх творити поліхудожній текст, що володіє множинністю значень, багатством інтерпретацій. Українська література періоду 20-го століття була поділена на „материкову” та „еміграційну”. Найяскравішими представниками першої групи були „шістдесятники” (Л. Костенко, В. Стус, М. Вінграновський, Д. Павличко та ін.) та „неокласики” (М. Рильський, М. Зеров, М. Драй-Хмара), а другої – Нью-Йоркська група поетів (Б. Рубчак, Б. Бойчук, Ю. Тарнавський, П. Килина, В. Вовк та ін.), „Празька поетична школа” (Є. Маланюк, О. Теліга), об'єднання МУР (У. Самчук, Є. Маланюк, В. Барка). Розгляньмо детальніше митців Нью-Йоркської групи поетів. На думку Соломії Павличко, це був

феномен свободи творчості, радикального, повного, остаточного відриву від ґрунту „рідних” традицій, від хуторянства та провінціалізму, від усього того, що є змістом поняття „літературних традицій” (Павличко/Pavlichko 1999: 395).

У своєму естетичному кодексі ньюйорківці задекларували такі принципи: відкритість до світу, інтеграція з іншомовними культурами, динаміка й космополітичність творчості,

чутливість до мистецького авангарду. В українських письменників еміграції періоду 20-го століття спостерігаємо тенденції до використання інтертекстуальних та інтермедіальних зв'язків. Таким чином ньюйорківці впроваджували новаторство у форму й зміст поезії. Яскравим прикладом цих явищ є творчість Богдана Рубчака, одного із засновників Нью-Йоркської групи поетів. На стильовому рівні інтертекстуальність виявляється через ремінісценції, трансформації первинного тексту, алюзії тощо.

Розгляньмо інтертекстуальні зв'язки у творчості Б. Рубчака через зміст (запозичення тем, мотивів з інших текстів) та форму (використання синтезованих форм). У поезії автор звертається до первинних текстів: Біблія, давні міфи, а також інтегрує мистецтво й художнє слово у формах: хоку, сонет.

У своїй поетичній творчості Б. Рубчак звертається до міфу як універсального засобу світосприйняття людини. Інтертекстуальні зв'язки на рівні змісту розкриваються в ремінісценціях та трансформаціях первинного тексту. У поезії „Крило Ікарове” автор на імпліцитному рівні виявляє ментальний код міфологічного мислення давніх греків. Проблему вимушеної еміграції Богдан Рубчак розкриває в інтертекстуальному образі Ікара. Людина, вирвана з корінням із рідної землі, не зуміє здійснити вільний творчий політ, адже відчуває себе як Ікар із обпаленими крилами: „...вітер емблеми лету зламав, і прийшли карати куці” (Рубчак/Rubchak 1991: 153). Свідоме покликання на міф про Ікара розкриває узагальнений образ мрії кожної людини – летіти. Зринає асоціативний ряд: свобода – творчість – щастя – реалізація – доля. Митці здійснили вимушений переліт, але злет їх був „обпалений” чужою культурою, що „темними куцями” обплутала свободу творчості. Богдан Рубчак намагався реалізувати свій літературний потенціал та бути почутим українцями. Автор був усебічно поцінований на теренах рідної землі значно пізніше:

Вибухло в ньому весілля сонця й сонних гадюк
на дюнах над юним морем. Хотів
на вітрі лишити карб свого доброго імени:
летіти

(Рубчак/Rubchak 1991: 153)

Інтертекстуальні зв'язки зі Святим Письмом простежуємо у вірші „Гетсиман”. Христос „скорботний” передчуває свій тернистий шлях, у той час як „сильний Юда” його „цілує” і тим самим зраджує. Б. Рубчак дає оригінальну інтерпретацію біблійної історії, трансформує прототекст:

Вкруг дерева живого обвилась ліяна:
скорботного Христа цілує сильний Юда.
Осанну заспівали спадкоємці кволі,
а крамарі крикливі вимагають чуда.

(Рубчак/Rubchak 1991: 106)

Образи „спадкоємців” і „крамарів” уособлюють людей, які є при владі та грошах, але є духовно бідними. Виявляємо інтертекстуальні зв'язки з відомим римським фразеологізмом: „Хліба й видовищ!”. У другій строфі ліричний герой веде діалог із старшим апостолом Христа – „гордим Петром”. Мова йде про змарнування людьми свого життя:

Куняти будемо у чорних норах,
і будем думати про Вчора вільний вітер.

(Рубчак/Rubchak 1991: 106)

Автор переконаний: сила волі й праця мають бути світилами в житті, дарувати свободу. У рядках „...найважча кара Господа – покора” (Рубчак/Rubchak 1991: 106) прихований

зміст: митці (як провідники своєї нації) своєю небайдужістю мають піднімати дух народу.

Проаналізуємо інтермедіальні жанри лірики Б. Рубчака в координатах інтертекстуальної площини. У творчості простежуємо взаємозв'язок літератури з різними видами мистецтва, зокрема з живописом, драматургією, хореографією та музикою.

Найбільше в ліриці представлена взаємодія слова й живопису, зокрема в жанрі хоку (збірка „Крило Ікарове”):

Дві спілі вишні
на блакитній долоні
я і кохана.

(Рубчак/Rubchak 1991: 167)

Вражає поєднання кольорів – блакитного та вишневого в гармонійній гамі. Простежуємо прихований символізм у барвах. Вишневий колір – дозрілість, виваженість у почуттях. У той час як блакитний – легкість, емоційна невимушеність, свобода й висота духу, романтичність. Таким чином, автор у цьому хоку поєднує два часові пласти – молодість („блакитні долоні”) та зрілість („дві спілі вишні”). Глибока ідея пронизує вірш: плід кохання – безцінний дар, котрий підносить людину до висоти (до небес).

Інтертекстуальні зв'язки зі Святим Письмом та інтермедіальність на рівні поетичному простежуємо в сонеті „Драматургія”. Ліричний герой виступає режисером своєї життєвої драми:

Я пережив наш життєдайний гріх,
Ту нашу гру, квітневу та осінню.
А ти приходиш і відходиш тінню,
Неначе лицедії снів моїх.

(Рубчак/Rubchak 1991: 23)

Проведемо інтертекстуальні зв'язки з Біблією. Ліричний герой „пережив... життєдайний гріх”. Із цього розпочалась драматургія його життя, подібно до того, як Адам і Єва сотворили первородний гріх. Кохання двох сприймається як гра. На думку спадає вічний Шекспір:

All the world's a stage
And all the men and women merely players.

Оригінально у творчості Б. Рубчака репрезентовано зв'язки літератури з хореографічним мистецтвом. Музична й танцювальна стихії органічно входять у вірш „Проект для балету в трьох актах”. Танцювальні ремінісценції уособлюють жагу, пристрасть, сум'яття. Словесно-музичне мистецтво досягає свого апогею:

Хочу
чудотворними кінчиками пальців
слухати мелодії мендолін
у твоєму шаленому волоссі.

(Рубчак/Rubchak 1991: 170)

„Проект для балету в трьох актах” є репрезентантом не лише характеру класичного танцю й музики, а й універсальною моделлю художнього світу митця.

Яскравим прикладом міжмистецької взаємодії музики й слова є поезія „Моцарт”. Автор через ремінісценції апелює до творчості відомого композитора – Вольфганга Амадея Моцарта. У вірші органічними є поєднання тонів і півтонів, ритму й звукопису. У першій строфі пульсують відчуття: зорові („в крихких сніжинах”, „у призмах скелець”, „в тіні липах”, „на камінних плитах”) (Рубчак/Rubchak 1991: 48) та слухові („струнка

структура Всесвіту”, „в розстрілах листка”, „у напрузі скаль”) (Рубчак/Rubchak 1991: 48). Відтак виникає гармонійне єднання: зримі образи – їх музичне втілення – ідейне наповнення. Слуховий образ ритму є музичною точкою відліку початку створення світу в ліричного героя, котрий сприймає навколишнє невіддільно від музики як найвищого досконалого начала. Проведемо інтертекстуальні зв’язки з античною культурою, а саме з принципом калокагатії (гармонійної єдності фізичного й духовного). Саме музика стає тим репрезентантом творчого начала узагальненого образу митця, котрий будує власну сферу ідеального. Маємо формальну спорідненість на рівні структури з інтермедіальним жанром – симфонією. Музичне виконання переводить переживання героя, його думки, свідомість у план звучання, в звукові образи, надаючи їм фізичного ритму, переносячи їх у фізичний світ, у такий спосіб прилучаючи до всесвіту.

Таким чином, жанрово-стильова манера Б. Рубчака в координатах інтертекстуальності та інтермедіальності виявляє неповторні грані взаємопроникнення кодів різних культур крізь мозаїку української ментальності, інтелектуалізм у сприйнятті екзистенційних проблем, новаторські тенденції модерної парадигми, кросмистецьку взаємодію поетичного слова з музикою, драматургією, хореографічним мистецтвом, живописом. Творчість митця – метатекстуальна площина, котра передбачає подальші перспективи дослідження нових аспектів.

ЛІТЕРАТУРА

- Карабович 2016: *Карабович Т.* Міф про Ікара як літературна рефлексія про особисту долю у творах Богдана Рубчака. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки. С. 119–124. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmduf_2016_2_25 (Karabovich 2016 : *Karabovich T.* Mif pro Ikara yak literaturna refleksiya pro osobistu dolyu u tvorakh Bogdana Rubchaka. Naukoviy visnik Mikolaivs'kogo natsional'nogo universitetu imeni V. O. Sukhomlins'kogo. Filologichni nauki. S. 119–124).
- Мочернюк 2018: *Мочернюк Н.* Поза контекстом: Інтермедіальні стратегії літературної творчості українських письменників-художників міжвоєння: Монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 393 с. (Mochernyuk 2018: *Mochernyuk N.* Poza kontekstom: Intermedial'ni strategii literaturnoi tvorchosti ukrains'kikh pis'mennikov-khudozhnikov mizhvoennya: Monografiya. L'viv: Vidavnitstvo L'vivs'koï politekhniky. 393 s.).
- Павличко 1999: *Павличко С.* Дискурс модернізму в українській літературі: монографія. 2 Вид. Київ: Либідь, 447 с. (Pavlichko 1999: *Pavlichko S.* Diskurs modernizmu v ukrains'kiy literaturi: monografiya. 2 Vid. Kiïv: Libid', 447 s.).
- Понасенко 2010: *Понасенко А.* Інтермедіальні доміанти лірики митців Нью-Йоркської групи. <http://litzbirnyk.com.ua/wp-content/uploads/2013/12/36.4.10.pdf> (Ponassenko 2010: *Ponassenko A.* Intermedial'ni dominanty liriki mittsiv N'yu-Yorks'koï grupi.).
- Рубчак 1991: *Рубчак Б.* Крило Ікарове: Поезії. Київ: Дніпро, 205 с. (Rubchak 1991: *Rubchak B.* Krilo Ikarove: Poyezii. Kiïv: Dnipro, 205 s.).
- Скорина 2019: *Скорина Л.* Гомін і відгомін: дискурс інтертекстуальності в українській літературі 1920-х років: Монографія. Черкаси: Брама-Україна, 704 с. (Skorina 2019: *Skorina L.* Gomin i vidgomin: diskurs intertekstual'nosti v ukrains'kiy literaturi 1920-kh rokiv: Monografiya. Cherkasi: Brama-Ukraina, 704 s.).